

## **ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА**

*Pugacheva N.*

Ph.D. postgraduate student of the Chair  
of economics theory and intellectual property

and similar papers at [core.ac.uk](http://core.ac.uk)

provided by Institutional Repository of Vadym Hetma

### **OF GREENING AGRICULTURAL PRODUCTION**

**АНОТАЦІЯ:** У статті дано характеристику процесу побудови ефективного економічного механізму екологізації сільськогосподарського виробництва відповідно до концепції стійкого розвитку. Розглянуто теоретичні аспекти природоохоронного вектору розвитку вітчизняної аграрної сфери у контексті оптимізації економічної, екологічної та соціальної складових. Запропоновано розмежувати ринковий і державний механізми екологізації сільськогосподарського виробництва.

**КЛЮЧОВІ СЛОВА.** Екологізації, економічний механізм, навколишнє природне середовище, природоохоронні заходи.

**ANNOTATION:** The article describes the process of constructing an effective economic mechanism of ecological agriculture in accordance with the concept of sustainable development. The theoretical aspects of environmental vector of development of the domestic agricultural sector in the context of optimizing the economic, environmental and social components. A distinction between market and state mechanisms of ecological agriculture.

**KEY WORDS.** Greening, economic mechanism, environment, conservation measures.

**Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими завданнями.** Практика господарювання свідчить, що останніми десятиліттями в Україні посилились кризові явища в екологічній сфері, подальше поглиблення яких змушує враховувати екологічну складову в організації економічної діяльності та поставити її в ряд основних пріоритетів розвитку країни.

Масштаби екодеструктивних змін у різних регіонах є неоднаковими. В одних спостерігається незначне погіршення екологічної ситуації, в інших маємо говорити про екологічну кризу. У рі-

зних галузях і регіонах значно відрізняються можливості розв'язання екологічних проблем.

Ефективна розбудова держави в ринкових умовах господарювання не можлива без збалансованого гармонійного розвитку природних і суспільних відносин. Ці відносини визначаються, насамперед, рівнем екологізації суспільного виробництва, який обумовлює необхідність формування екологічно орієнтованого механізму раціонального природокористування і передбачає найбільш повну та цілеспрямовану екологічну орієнтацію фінансових механізмів. Сьогодні спостерігається глобалізація масштабів екологічних проблем, а отже, зростає необхідність реалізації принципів сталого розвитку світової економіки.

Поняття «сталий розвиток» вперше сформулювала у 1987 році Комісія ООН з питань довкілля. Сталий розвиток (англ. Sustainable development) — це загальна концепція, що стосується встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб і захистом інтересів майбутніх поколінь, зокрема їхньої потреби в безпечному і здоровому довкіллі [1].

Чільне місце у забезпеченні такого балансу займає актуальна для українських підприємств проблема екологізації виробництва та її фінансування. Приймаючи рішення про вдосконалення власного виробництва, суб'єкти господарювання зазвичай керуються меркантильними інтересами, тому важливо створити дієві механізми регулювання та стимулювання екологізації як на державному рівні, так і на рівні підприємства.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, котрим присвячується наша стаття.** Різні аспекти екологізації вітчизняного виробництва розглянуто в працях вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них роботи таких дослідників, як В. Борисова, В. Горланчук, О. Гуторов, Н. Зіновчук, Л. Мельник, С. Мочерний, О. Попова, П. Руснак, А. Сохнич, О. Тараріко, А. Тихонов, В. Трегобчук, М. Хвесик, О. Ходаківська, Л. Іванова, Т. Калініченко, Л. Кожушко, Н. Еріашвілі, В. Новіцький, Ж. Поплавська, О. Проколенко, В. Фещенко, Ю. Хомош та інші. Проте питання механізму формування та використання економічного механізму регулювання екологізації аграрного виробництва потребує подальшого вивчення.

**Постановка завдання.** Метою цієї статті є розробка економічного механізму регулювання екологізації аграрного виробництва.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.** Під стійким розвитком еколого-економічної системи слід розуміти розвиток,

спрямований на збільшення виробництва конкурентоспроможної продукції за рахунок створення стійкого агроландшафту, використовуючи екологічні методи господарювання на основі впровадження адаптивно-ландшафтних систем землеробства, забезпечуючи раціональне залучення в господарський оборот і підвищення ефективності використання природних, матеріальних і трудових ресурсів сільської місцевості.

В Україні практично не здійснюється єдина послідовна державна політика щодо екологізації економіки, що передбачає запровадження та реалізацію принципів раціонального природокористування та мінімізацію негативного впливу на екологічні об'єкти при здійсненні антропогенної діяльності. Аналіз динаміки абсолютних та інтегрованих показників техногенного навантаження на навколишнє природне середовище свідчить про те, що екологічна ситуація у природному довкіллі, як життєво важливому середовищі для існування людини, залишається досить складною. Це підтверджує 102 позиція України серед 132 країн світу у 2012 році в міжнародному рейтингу екологічних досягнень (Environmental performance Index), розрахованому фахівцями Єльського університету (США) за 25-ти показниками, що характеризують дієвість державної політики держав щодо збереження екосистем. Загалом екологічно чистою в Україні вважається лише 6 % її території [2].

В умовах сучасної модернізації аграрної економіки змінюється і структура фінансування аграрного виробництва в частині природоохоронної діяльності — збільшується використання коштів самих аграрних підприємств для вирішення власних екологічних проблем при скороченні бюджетних асигнувань.

Крім того, враховуючи те, що економічний механізм регулювання — це, передусім, сукупність впливів фінансових відносин, які є знаходяться у взаємозалежності з рухом фінансових ресурсів доцільним є розгляд змістовності фінансового регулювання як узгодженого руху фінансових потоків, що утворюються внаслідок матеріалізації фінансових відносин між різними суб'єктами господарювання, зокрема такого, як держава.

Природоохоронні заходи та проекти, що потребують значних обсягів фінансування, реалізуються із залученням коштів з різних джерел (державний бюджет, обласний бюджет і місцеві бюджети, а також кошти підприємств та організацій) на умовах співфінансування.

Одним із важелів економічного механізму регулювання екологізації, можна розглянути:

— ліміти використання природних ресурсів;

— ліміти на розміщення відходів, скидів і викидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище;

— збір за забруднення навколишнього природного середовища, який встановлюється на основі фактичних обсягів викидів, лімітів скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище і розміщення відходів.

Засобом економічного механізму стимулювання екологізації є спільне фінансування за рахунок бюджетних коштів різних рівнів і фонду охорони природного навколишнього середовища підприємств області для здійснення природоохоронних заходів, що передбачені діючими природоохоронними програмами.

На Житомирщині розроблена відповідно до Основних засад державної екологічної політики України на період до 2020 року Обласна комплексна програма охорони навколишнього природного середовища на 2014–2017 роки, що визначає основні напрями регіональної екологічної політики, метою якої є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища регіону до рівня, необхідного для гарантування екологічно безпечного природного середовища, в першу чергу для життя і здоров'я населення, а також впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Механізм економічної відповідальності за неефективне використання природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища включає:

— відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

— збір за спеціальне використання природних ресурсів, який встановлюється на основі нормативів зборів і лімітів їхнього використання;

— плату (відшкодування) за погіршення якості природних ресурсів у результаті володіння і користування ними юридичних та фізичних осіб (табл. 1).

Фінансовий механізм процесу екологізації може формуватися за рахунок:

— державного бюджету, у тому числі державного фонду охорони навколишнього природного середовища;

— обласного фонду охорони навколишнього природного середовища;

— місцевих бюджетів, у тому числі місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища;

— кошти підприємств, установ та організацій;

— кошти інвесторів;  
 — кошти з інших джерел, у т.ч. небюджетних екологічних фондів, міжнародних благодійних фондів (табл. 1).

Таблиця 1

**РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ  
 ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА  
 ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО 2017 РОКУ**

Обсяг коштів, які пропонується залучити на виконання Програми	Етапи виконання Програми				Усього витратна виконання Програми, тис. грн
	I				
	2014 р., тис. грн	2015 р., тис. грн	2016 р., тис. грн	2017 р., тис. грн	
Обсяг ресурсів, всього, у тому числі:	67649,99	65668,10	62903,73	24537,76	220759,58
Державний бюджет	1993,56	4213,56	5227,56	1993,56	13428,24
Державний фонд ОНПС	15827,85	13860,59	17036,54	12000,00	58724,98
Обласний фонд ОНПС	8004,00	8469,00	9967,00	4157,00	30597,00
Місцеві бюджети	23222,58	26198,65	19561,53	5987,70	74970,46
Місцеві фонди ОНПС	10354,90	10354,00	10354,00	100,00	31162,90
Власні кошти	8247,10	2572,30	757,10	299,50	11876,00

Джерело: [3].

Природно, що у формуванні економічного механізму регулювання екологізації аграрного виробництва велику роль відіграють бюджети всіх рівнів. Головне у використанні коштів бюджету — участь аграрних підприємств у реалізації великих екологічних програм державного, республіканського або муніципального рівнів.

Стосовно аграрного сектора, як показав аналіз спеціальної літератури, використовуються такі механізми держпідтримки:

— податкова політика, здійснювана шляхом призначення і диференціації податкових ставок, введення податкових пільг, звільнення від податків, диференціації в оподаткуванні виробництва окремих видів продукції аграрного комплексу і т.д.;

— грошово-кредитна політика, за допомогою якої уряд впливає на грошове звернення. Це заходи щодо пільгового і пріорите-

тного кредитування інвестиційних проектів, пільгового страхування урожаю певних видів сільськогосподарських культур, особливо в регіонах ризикованого землеробства і т.д.;

— бюджетна політика — державні органи мають право розподіляти засоби бюджету за різними напрямками, виділяючи галузям, соціальним групам населення, визнаним у даний проміжок часу пріоритетними, великі бюджетні асигнування;

— цінова політика в цілому здійснюється шляхом регулювання цін, встановлення граничних цін на деякі суспільно значущі товари і послуги, граничних рівнів рентабельності для підприємств — монополістів і параметрів, що визначають величину цін;

— у сільському господарстві застосовують механізм гарантованих цін, що встановлюються органами влади на рівні, що забезпечує господарствам мінімальну рентабельність виробництва і отримання доходів, достатніх для розширеного відтворення, порогових (захисних) цін;

— планування, якому належить особливе місце в системі держпідтримки аграрного сектору;

— дотації з бюджету — це асигнування з державного бюджету, що виділяються підприємствам за продану продукцію для покриття збитків, зокрема планових, наприклад, дотації до цін на продукти харчування для зниження витрат споживачів;

— підтримка сфер освіти, охорона здоров'я, охорона навколишнього середовища, соціальна політика;

— державне замовлення, коли держава виступає найбільшим прямим замовником продукції;

— механізм обмежень і заборон певних видів економічної діяльності, державне ліцензування і реєстрація;

— зовнішньоекономічна політика, що припускає законодавче встановлення ставок митних зборів, обмінних курсів валют, використання іноземних позик, інвестицій, валютних обмежень [4, с. 20].

При економічному регулюванні господарсько-фінансової діяльності суб'єктів агровиробництва з урахуванням процесів екологізації з'являється необхідність в оцінці ефективності екологічно-орієнтованих проектів для прийняття раціонального рішення щодо їх подальшої реалізації розвитку (табл. 2).

Ми вважаємо, що головне питання — де взяти гроші для новітніх екологічно-чистих технологій і випуску високоякісної агропродукції, може бути виражено через використання міжнародного і українського досвіду модернізації через:

- приватизацію землі та нерухомості,
- продаж частини природних ресурсів,

— здачу в тимчасову оренду приміщень, які не можуть на найближчу перспективу брати участь в оновленні виробництва;  
 — прийняття рішень кращими конструкторсько-технологічними силами для модернізації устаткування а аграрному секторі. Посилення конкуренції та екологізація виробництва змушує керівництво аграрних підприємств шукати всі можливі варіанти скорочення витрат, пов'язаних з тиском на навколишнє середовище.

Таблиця 2

**ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ  
 ЕКОЛОГО-ОРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Група показників	Показники
<i>Екологічна ефективність</i>	Зміна частини території, складової землі, вилученої з продуктивного обороту
	Зміна частини площі с.-г. угідь з ерозією ґрунтів
	Частина площі земель с.-г. призначення, яку складають с.-г. угіддя
	Зміна питомої ваги площ еродованих земель, %
	Внесення мінеральних добрив на 1 га оброблюваних земель, кг/га
	Внесення органічних добрив на 1 га оброблюваних земель, кг/га
	Питома вага органічних добрив в загальній масі добрив, %
	Питома вага ґрунтозахисних культур у площі посівів, %
<i>Еколого-економічна ефективність</i>	Зміна екологічних функцій ґрунту, грн/га
	Зміна економічних функцій ґрунту (приріст вартості с/г виробництва), грн/га
	Відвернений екологічний збиток водним ресурсам (зниження забруднення), грн/га
	Витрати на проведення екологічно-орієнтованих заходів, грн/га
<i>Економічна ефективність</i>	Додатковий об'єм продукції, отриманої при проведенні еколого-орієнтованих заходів, на 1 га
	Додатковий чистий дохід від впровадження еколого-орієнтованих заходів, на 1 га
	Трудові витрати, чол./га
	Виробничі витрати на 1 га

Джерело: [5., с. 23].

На нашу думку, вирішення проблеми екологізація аграрної економіки сприятиме розв'язанню внутрішніх проблем суспільства: формуватиме позитивний імідж держави, сприятиме забезпеченню збалансованого розвитку народногосподарського комплексу та служитиме гуманістичній цілі — створення сприятливого середовища життєдіяльності для майбутніх поколінь.

**Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвиток у даному напрямку.** Отже, в рамках усього господарського комплексу на макро рівні можна виділити такі важливі напрями економічних перетворень: структурна еколого-орієнтована перебудова, зміна інвестиційної політики із врахуванням екологічних пріоритетів, перехід до політики ресурсо- та енергозбереження, формування екологічної свідомості та культури суспільства. Усі ці механізми і реформи неминуче в тій чи іншій мірі позначаться на розвитку бізнесу, пов'язаного з екологічною діяльністю. Важливу роль у спрямуванні соціо-еколого-економічного розвитку суспільства повинні відігравати досконалі важелі економічного механізму. Перехід економіки на екологічні рейки повинен здійснюватись в умовах зміни законодавчого поля щодо сприяння екологізації економіки.

Вирішення проблеми екологізація економіки сприятиме розв'язанню внутрішніх проблем суспільства: формуватиме позитивний імідж держави, сприятиме забезпеченню збалансованого розвитку народногосподарського комплексу та служитиме гуманістичній цілі — створення сприятливого середовища життєдіяльності для майбутніх поколінь.

### **Література**

1. Сталий розвиток [Електронний ресурс] / Сайт Вільної енциклопедії. — Режим доступу: [http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Сталий\\_розвиток](http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Сталий_розвиток).
2. Напрямки державної політики щодо екологізації національної економіки. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/807/>.
3. Обласна Комплексна програма охорони навколишнього природного середовища в Житомирській області на 2014-2017 роки [Електронний ресурс] / Сайт Житомирсько обласної державної адміністрації. — Режим доступу: <http://zt.gov.ua/index.php/2014-11-21-07-21-01/рiшення-28-сесiї/6371-№1329-про-обласну-комплексну-програму-охорони-навколишнього-природного-середовища-в-житомирській-області-на-2014-2017-роки.html>.



4. Сидоренко А.І., Катан Л.І. Фінансове забезпечення екологізації аграрного виробництва в умовах трансформації економіки / А.І. Сидоренко, Л.І. Катан // Сайт журналу «Економіка і менеджмент — 2013: перспективи інтеграції і інноваційного розвитку». Том 2. — Режим доступу: [http://confcontact.com/2014\\_04\\_25\\_ekonomika\\_i\\_menedgment/tom2](http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom2).

5. Економічні аспекти екологізації розвитку продовольчого комплексу регіону. — Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2020. — 77 с.

### **Reference**

1. Stalyi rozvytok [Elektronnyi resurs] / Sait Vilnoi entsyklopedii. — Rezhym dostupu: [http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Stalyi\\_rozvytok](http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Stalyi_rozvytok) [in Ukrainian].

2. Napriamky derzhavnoi polityky shchodo ekolohizatsii natsionalnoi ekonomiky. Analychna zapyska Elektronnyi resurs]/ Sait Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen pry Pryzdydenti Ukrainy. — Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/807/>. [in Ukrainian].

3. Oblasna Kompleksna prohrama okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha v Zhytomyrskii oblasti na 2014-2017 roky [Elektronnyi resurs] / Sait Zhytomyrsko oblasnoi derzhavnoi administratsii. — Rezhym dostupu: <http://zt.gov.ua/index.php/2014-11-21-07-21-01/rishennia-28-sesii/6371-№1329-pro-oblasnu-kompleksnu-prohramu-okhorony-navkolyshnoho-pryrodnoho-seredovyscha-v-zhytomyrskii-oblasti-na-2014-2017-roky.html>. [in Ukrainian].

4. Sydorenko A.I., Katan L.I. Finansove zabezpechennia ekolohizatsii ahrarnoho vyrobnytstva v umovakh transformatsii ekonomiky / A.I. Sydorenko, L.I. Katan // Sait zhurnalu «Економіка у менеджмент — 2013: перспективи унтеhratsyy y ynnovatsyonnoho razvytyia». Том 2. — Режим доступу: [http://confcontact.com/2014\\_04\\_25\\_ekonomika\\_i\\_menedgment/tom2](http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom2). [in Ukrainian].

5. Ekonomichni aspekty ekolohizatsii rozvytku prodovolchoho kompleksu rehionu. — Irpin: Akademiia derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy, 2020. — 77 s. [in Ukrainian].